

נחלת ה' גליון 61

מרן הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצוק"ל – בעל
'אבן האזל'

גליון תורני בעניני ארץ הקודש נחלת ה' - גליון 61 שבט תשע"ט

נחלת ה' דא ארץ החיים, והכי קרא לה דוד מלכא לארץ ישראל דאיהי ארץ החיים - נחלת ה' (זוה"ק וילא קטו, א).

מעניני הפרשה

פרשת בשלה

'ועמד בלם צדיקים לעולם יירשו ארץ'

דור יהושע זכו ליכנס לארץ - בזכות מילה ופריעה

(שמות טו, טז): "תבאמו ותשעמו בהר נתלתה מכן לשבתה פעלתה מקדש אדני פוננו ידדי". ואמרו במכילתא:

"תביאנו ותשענו" - אין כתיב כאן, אלא 'תבאמו ותשעמו', אמרו, הבנים נכנסין ולא האבות" (והוא ג"כ במסכת בבא בתרא קטו, ב).

הטעם לכך נאמר בזהר בשלה (ק"ג טו, ב):

תבאמו ותשעמו בהר נתלתה וגו'... רוח הקדש אומרת על אותו הדור האחרון שמשל ופרעו יהושע, והתגלה בהם גלוי של הקדש הקדוש של שמו של הקדוש ברוך הוא... ואלה ראויים לרשת את הארץ, כפיתוב (שעיה ס) 'ועמד בלם צדיקים לעולם יירשו ארץ' - שכל מי שגמול והתגלה בו רשם הקדוש ושומר אותו, נקרא צדיק. משום כך 'לעולם יירשו ארץ'.

כלומר, בכדי לזכות לארץ ישראל - יש תנאי שצריך להיות נימול [החן ממתי שמגיע הקץ האחרון של קיבוץ גלויות, שאז כל התנאים נהיים מפני הברית, וגם הרשעים מתקבצים לאי, ואח"כ ה' מכריח את ישראל לעשות תשובה שלימה (ויחזקאל פל"ז - ועיין גליון 47 ובמלאה מקומות טס; ובגליון 57)]. וכמו שאמרו (בבבא בתרא טו, טז):

'ונתתם לה ולנרעה אתר ארץ מגריד (בבבא בתרא טו, טז)... אם מקנמין בגיד את המילה הו נכנסים לארץ, ואם לאו אין נכנסים לארץ...'

פתיב (ויאסע ה, ז): 'וזה הדבר אשר מל יהושע' - דבר אשר לקם יהושע ומלן, אשר לקם מה אדם סבורין שאמתם נכנסין לארץ ערלים? כך אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו 'ונתתם לה ולנרעה אתר ארץ מגריד' - על מנת 'ואתה את פריית השומר'.

אמנם לא מספיק רק "מילה", אלא צריך גם "פריעה". ולכן דורו של יהושע שעשו מילה ופריעה - זכו להיכנס לארץ, משא"כ הדור הראשון שיצאו ממצרים - שלא עשו פריעה בעת מילתם במצרים, אלא רק אח"כ במרה, לכן לא זכו ליכנס לארץ ישראל.

"פריעה" - כנגד קוב"ה

"מילה" - כנגד שכינתיה

והנה כאמור - כדי לזכות לארץ ישראל - צריך גם "מילה" וגם "פריעה", ונבא לבאר הטעם עפ"י שתי הקדמות:

הקדמה א: הוה"ק (למול 77 לא, ב) אומר, שכל אחד מישראל שנימול - השכינה "עוקבת עקליו ורואה אותו ב'רשם קדוש", ומכרזת עליו 'וְאֶעֱבֹר עָלָיו וְאָרָאָה מִתּוֹכָם בְּדַמְיָהּ וְאָמַר לֵךְ בְּדַמְיָהּ הֲיִי נְאֻמַּר לֵךְ בְּדַמְיָהּ הֲיִי'. ומבאר זוהר:

"בְּדַמְיָהּ - בְּשֵׁנִים [בשני דמים]... אָהָד שֶׁל מִלָּה וְאָהָד שֶׁל פְּרִיעָה.

אָהָד [דָם] שֶׁל מִלָּה - שֶׁל פְּנִסַת יִשְׂרָאֵל [= השכינה].

וְאָהָד [דָם] שֶׁל פְּרִיעָה - בְּצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם [= קוב"ה].

ואלו שני דמים שאדם עומד בשיבילם בקיום של העולם הבא. זהו שפיתוב בְּדַמְיָהּ הֲיִי.

וביאר הדברים: הנה המצב המתוקן הוא ישיש ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, דהיינו שהקדוש ברוך הוא ושכינתו מאוחדים, ואז הקדוש ברוך הוא משפיע על שכינתו, והיא לוקחת את אותו שפע ומשפיעה אותו על עם ישראל.

אמנם שני הפרעות ישנם מהסטרא אחרא לענין הזה:

א. ישיש חלק אחד של הס"א שמתדבק בשכינה, וזהו תיקון ה"מילה" - לחתוך את החלק של הס"א שנתדבקה שם.

כלומר, השכינה היא כמו ה"כלי" כדי לקבל לתוכו את אורות קוב"ה, והמילה עושה שה"כלי" יהיה מתוקן ומזוכך, וראוי לקבל לתוכו את אורות קוב"ה.

ב. הס"א עומדת בפני אורות קוב"ה, והוצצת בפניהם שלא יוכלו לצאת ולהאיר לשכינה ולעם ישראל, ובשביל זה עושים את ה"פריעה", שהוא מלשון גילוי, שהאורות של קוב"ה "צדיק יסוד עולם" יתגלו ויצאו להאיר (למנוחת ממח"ל פ"י תמיזע - עמוד פ"ז).

למול את ארץ ישראל - מערלת הגויים הדבוקה בה

הקדמה ב:

ישנם שני תועלויות שעם ישראל עושים לארץ ישראל כשהם נכנסים אליה, שהם מקבילים

דבר העורך

בתחילת התהליך של יציאת מצרים, כאשר הקדוש ברוך הוא אמר למשה רבינו ללכת לגאול את עם ישראל, הוא אמר לו לומר לבני ישראל בשם הקדוש ברוך הוא: 'אעלה אתכם מעני מצרים... אל ארץ זבת חלב ודבש', וכך לאורך כל התורה, התורה מדגישה שה' נתן לנו את ארץ ישראל משום שהיא ארץ טובה ורחבה, והיא ארץ זבת חלב ודבש, וממילא כאשר מצווה התורה כמה וכמה פעמים 'וירשתם אתה וישבתם בה', הכוונה שתכבשו ותשבו בארץ הזו שהיא ארץ זבת חלב ודבש.

ומעתה יש כאן דבר שצריך ביאור:

הנה כל המצוות שהתורה מצווה, הטעם שלהם הוא בכדי שלא יהיה 'נהמא דכיסופא', כמו אדם שאוכל משל חבירו ומתבייש, ולכן ציווה הקב"ה שהאדם יעשה את המצוות, וכך כל ההטבה שהוא מקבל תהיה בשכר הפעולות שלו.

ולכן כל המצוות מתאפיינות בזה שהאדם כביכול מקריב ומזוהר מעצמו, או שמקריב מעצמו כלפי המקום - וזהו מצוות שבין אדם למקום, או שמקריב מעצמו כלפי חבירו - וזהו מצוות שבין אדם לחבירו [ובעצם הכל הוא 'בין אדם למקום', כי ה' ציוה לדאוג לטובת חבירו], ועל ידי זה הוא זוכה לשכר.

ולעומת זאת מצוות ישוב ארץ ישראל, כפי שראינו היא כמו מצוות 'בין אדם לעצמו', שעם ישראל ידאגו לרשת את ארץ ישראל בכדי שה'ארץ זבת חלב ודבש', תהיה תחת ידם, והם צריכים להיכנס אליה וליטוע בה אילנות, כדי שהם יאכלו מפריה וישבעו מטובה, וכמו שאנו אומרים בברכת מעין שלש: 'ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו' - [בבבא בתרא לאכול מפריה ולשבע מטובה].

וכך מפורש בבבאי (וימיו ב, ז): 'ואביא אתכם אל ארץ הכרמל' - [בבבא בתרא לאכול פריה וטובה].

וביאר המלבי"ם: 'והיתה תכלית ההבאה שני דברים: א] לאכול פריה לשבע מטוב הגשמי, ב] לאכול טובה, באשר היא ארץ מוכנת להשיג בה הטוב האמתי והאושר הנפשי'.

וכן בבחמיה (ט, טז) 'והארץ אשר נתת לאבותינו' - [בבבא בתרא לאכול את פריה ואת טובה].

וכך כותב החתם סופר (סוף מילואי חולין מהו"ק): '...וכי למגן [= להיגם] נתן לנו ארץ חמדה טובה? אלא שנאכל ונשבע מטובה!'

ולכאורה אם כן חוזרת הטענה שזה 'נהמא דכיסופא', שהרי אדם שעובד רק בשביל עצמו - בוודאי שהלחם שיקבל אחר כך מחבירו יהיה 'לחם חסד', וממילא זה 'לחם בוש' - נהמא דכיסופא.

ואמנם באמת לא רק במצוות ארץ ישראל - האדם עובד בעבור טובת עצמו, אלא אדרבה, מצוות ארץ ישראל היא שורש כל המצוות (עיין דבסי מ, א) - באה ללמדנו על כל המצוות, שהגדר והצורה הפנימית של כל מצווה ומצווה, היא 'שלח לחמך על פני המים כי ברב הימים תמצאנו' (קבלת יא, א), וכמו שפירש"י:

כי ברוב הימים תמצאנו - עוד ימים באים ותקבל תשלומך, ראה מה נאמר ביתרו (שמות ב, כ) 'קראן לו ויאכל לחם', וסבור שהוא מצרי ולא יראנו עוד, מה היה סופו? נעשה חתנו, ומלך על ישראל, והכניסו תחת כנפי השכינה, וזכו בניו ובני בנותי לישב בלשכת הגזית (עיין שמות כה, ז, ח).

המצווה לעשות צדקה וחסד - היא בעצם מצווה שתשלח לעצמך את לחמך, וגם אם נראה במבט ראשון שאתה מקריב מעצמך כלפי זולתך, התוכן העמוק של הפעולה היא - שאתה מכין לעצמך חיים טובים.

וכך בכל התרי"ג מצוות - 'ויקה ה' א-להים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה' (בבבא בתרא טו, טז), ומבארים חז"ל - 'לעבדה בפוקדין דעשה. ולשמרה בפוקדין דלא תעשה' (זוהר בבבא בתרא כז, א) - כל המצוות הם - תטפח לעצמך את הגינה היפה שלך - על ידי תרי"ג פעולות.

וזהו מה שכתוב 'כי פעל אדם ישלם לו' (איוז לה, יא) ואומרים חז"ל - 'ההוא עובדא ישלם לו' (זוהר קטו, א), כלומר, שפעולת האדם, היא עצמה גם כן התשלום בשבילו.

יש פועל שעובד בענבים, ובעל הבית הוא זה שאוכל את הענבים ונהנה מעבודת הפועל, וכתמורה לכך הוא נותן לפועל בשכרו רמונים.

אמנם עבודת ה', היא כמו אדם שעובד בענבים, וכשהענבים גדלו יפה כתוצאה מעבודתו - הוא עצמו מקבל את אותם ענבים בשכרו.

ולא רק שזו ההגדרה של 'הפעולה', אלא זו גם צריכה להיות 'הכוונה והמגמה', וכמוש"כ במסילת ישרים' (פסק א):

יסוד החסידות ושרש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם

מה חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו. והנה מה שהורונו חכמינו זכרונם לברכה הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו שזוהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא... והאמצעים המגיעים את האדם לתכלית הזו, הם המצוות אשר צונו עליהן האל יתברך שמו. ומקום עשיית המצוות הוא רק העולם הזה. על כן הושם האדם בזה העולם בתחלה כדי שעל ידי האמצעים האלה המדמנים לו כאן יוכל להגיע אל המקום אשר הוכן לו, שהוא העולם הבא, לריות שם בטוב אשר קנה לו על ידי אמצעים אלה. ופשוטי מקראות רבים מורים על כך, כגון 'בכל הדרך אשר צוה ה' א-להיכם אתכם תלכו למען תחיו ויטוב לכם והארכתם ימים בארץ אשר תירשון' (דברים י, ט); 'ועשית הישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך ובאת וירשת את הארץ הטובה אשר נשבע ה' לאבתך' (דברים ו, י); 'שמר ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך למען ייטב לך ולבניך אחריך עד עולם...' (דברים י, כח). וכן רבים.

והנה כשכתוב 'למען', הוא בא ללמד שהוא תכלית ועיקר המצוה (כלה ב"ח או"ח סימן תכסה). וכן אנו מוצאים אצל אברהם אבינו, וכמש"כ (נלאשית יח, יט) 'כי ידעתי כי למען אשר יצוה את בני ואת ביתי אחרי ומשמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו' - 'למען הביא. כך הוא מצוה לבניו שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו' (קצ"י).

*

כך הוא בכל מצוה ומצוה, אלא שכאמור ברוב המצוות - אין הדבר ניכר לעינים שהאדם מכין טובה לעצמו, אלא הוא הכנה לעצמו לעתיד - 'כי ברוב הימים תמצאנו'. באגמם בארץ ישראל ה' רצה שיהיה ניכר לכל רואה - 'באופן ישר, ולכן המצווה בצורה גלויה היא לרשת את הארץ בכדי שתהיה לכם 'ארץ זבת חלב ודבש', ולשבת בארץ הזו ולאכול מפריה ולשבע מטובה.

*

את היסוד הזה אנו רואים בצורה בולטת בפעם הראשונה שה' ציוה על יהודי ללכת לא"י - 'ויאמר ה' אל אברהם לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. ואעשה לך גויל גדול ואברוך ואגדלה שמך והיה ברכה. ואברכה מברכך ומקללך אארו ונברכו בך כל משפחות האדמה' (נלאשית יב, ט - יא).

ופירש"י: 'לך לך - להנאתך ולטובתך, ושם אעשה לך גויל גדול, וכאן אי אתה זוכה לבנים. ועוד שארדיע טבעך בעולם'.

כלומר, 'תלך מתוך מגמה להנאתך וטובתך. וכן אברהם עשה, וכמש"כ (נלאשית יב, ט) 'וילך אברהם כאשר דבר אליו ה', ופירשו חז"ל (זוהר לך לך עה, ט): 'כאשר דבר אליו ה' - שהבטיח לו את כל ההבטחות'.

זו היתה כוונתו ומגמתו - 'להתענג על ה'.

אלא שמעתה חזרת הקושיה שפתחנו בה, שהרי אם הגדרת כל פעולת המצוות היא - שהאדם ידאג לעצמו, ויגדל ויטפח את הענבים של עצמו, וגם מגמתו תהיה כדי שהוא עצמו יתענג - אם כי חזרת הטענה שאדם שעובד רק בשביל עצמו בוודאי שהלחם שיקבל אח"כ מחבירו הוא 'לחם בושח' - נהמא דכיסופא.

*

אגמם הביאור הפשוט הוא עפ"י משל, לילד שאמו חפצה שהוא יאכל וישבע ויהיה בריא, והנה יש ילד שדואג לאכילתו ולבריאותו - משום שכל מגמתו היא 'אהבת אמו', וכיון שהוא יודע שתענוגו ובריאותו ושמחתו גורמים לאמו נחת רוח - לכן הוא דואג לעצמו. לעומת זאת יש ילד שאין לו אהבה לאמו, והוא אוכל ומתענג רק בגלל שזוה רצונו הפרטי. אם כן לשניהם ישנה מגמה של תענוג ושמחה, אלא שאצל הילד הראשון, מה שיהיה לו תענוג ושמחה - הוא המגמה הטפילה, ומה שיהיה לאמו נחת רוח - הוא המגמה הראשונה והעיקרית, ואילו אצל השני, מה שיהיה לעצמו תענוג ושמחה - הוא המגמה היחידה.

*

וכן הוא בעניינינו, וכמש"כ הרמב"ל (דרכ ה' - ח"א פ"ד ס"ז):

מעשה המצוות, הנה התכלית בו לאדם שיעשהו מבוואר הוא, שהוא לקיים מצות בוראו ולעשות חפצו. והנה הוא מקיים חפצו, יתברך שמו, בזה בשני דרכים נמשכים זה מזה, והיינו כי הוא מקיים חפצו במה שציוהו שיעשהו המעשה ההוא והוא עושהו.

ושנית - כי הנה במעשה ההוא הנה הוא משתלם באחת ממדרגות השלמות שהיא תולדת המצוה, והנה מתקיים חפצו, יתברך שמו, שהוא חפץ שיהיה האדם משתלם ומגיע ליהנות מטובו.

אכן כוונת המצוות היא כדי ליהנות מטוב ה', אך המגמה הראשונה והעיקרית של מקיים המצווה היא, מאהבת ה', לקיים את רצונו להשביע את האדם מטובו. וכ"כ הגאון ר' חיים מוולאז'ין זיע"א (נח מייס זכות א), (א):

כי הנה אחרי אשר עיקר כוונת הבריאה היא להיטיב לברואיו, ואם כן... אם מכוין בעבודתו שיענינו שכו, וכוונתו רק כדי שיענינו מזה נחת רוח להשם יתברך שמו בהשגתו עם בראיו חפץ עבודתם - זוהו העבודה המעולה, אכן אם מכוין הוא להנאתו היא העבודה הפחותה שהזיירונו מזה.

וכן הוא באברהם אבינו, שהלך לארץ ישראל 'כאשר דבר אליו ה' - שהבטיח לו את כל ההבטחות' - אך כל מגמתו היתה אהבת ה', שכיון שידע שיש להשגות נחת רוח כאשר הוא מתענג - לכן הוא הלך לארץ ישראל.

וא"כ, באמת מצות ארץ ישראל היא 'לקיחה', אגמם 'לקיחה' שהיא נתינה מאהבה'.

*

ואמנם מלבד מה שנתבאר, שהעושה ע"מ לקבל פרס, והעושה מאהבה - שניהם שוים בפעולתם ובמגמתם שיהיה טוב לעצמם, וכל ההבדל ביניהם הוא, האם המגמה הראשונה והעיקרית תהיה אהבת ה', וכל, מלבד זה ישנו חילוק נוסף ביניהם: שהעובד מאהבה - הוא מתכוין שהעושה שלו יהיה אמצעי לכך שנפשו תדבק בשכינה, כי דבקות הנפש נוצרת ע"י התענוגים, וע"י שנפשו תדבק בשכינה - זה יתקן את השכינה וגופה ארץ ישראל, וכמו שנתבאר במאמר על הפרשה.

ותיקון השכינה הוא הטובה עם כלל ישראל - שכל נשמות ישראל מושרשות בשכינה, ונתקנים בתיקונה.

ומכאן אנו מוצאים לעניינינו דיומא' - ט"ו שבט, שמצוה להתענג על פירות ארץ ישראל גוף השכינה, והוא בכלל המצוה 'להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו', אלא שמי שעובד מאהבה, אזי העונג שלו הוא אמצעי כדי לתקן את ארץ ישראל ונשמתה השכינה (ענין באכילת גלגלן קצת תפע"ח).

בברכת התורה, העורך

לשני הדברים שישנם במצוות מילה:

א.]. שישראל מכריתים ממנה את הגויים הטמאים, שהם כערלה הדבוקה לארץ ישראל.

ב.]. שישראל ממשכים עליה את אור קוב"ה השורה עליהם - ע"י שישראל נכנסים לארץ ישראל (ענין זמ"ד וואלי, דברים, משנה תולה, עמוד קא).

◆

ונבאר לפי הסדר:

א.]. שישראל מכריתים ממנה את טומאת הגויים, שהם כערלה הדבוקה לארץ ישראל.

וכמו שאמרו (ספ"ק, ג, יא):

"...עת הגמיר הגיע, הגיע זמנה של ערלה שתזמר, הגיע זמנו של קנענים שיזמרו, הגיע זמנה של ארץ ישראל להחלק ליש"ראל."

והנה כמו ש"הגיע זמנה של ערלה שתזמר" - הכוונה, שבכניסתם לארץ ישראל מל אותם יהושע בגלגל, כך "הגיע זמנו של קנענים שיזמרו" - הכוונה שהכנענים הם הערלה של ארץ ישראל, ועם ישראל הם המוחל שעושה ברית מילה לארץ ישראל, ומכרית ממנה את הגויים.

◆

והכרתת הערלה הדבוקה בארץ ישראל - היא תנאי לזכות לשכינה וגופה ארץ ישראל, וכמו שאמרה התורה (נמדנכ לנ ע-ג) 'והורשמתם את כל ישיבי הארץ מנעניכם... והורשמתם את הארץ וישבתם בה' וכתב רמ"ד וואלי (נמדנכ עמוד טל"ט):

"לפי שאין התישבות ישראל ונשמתה השכינה - למול את ארץ ישראל מערלת הגויים שעליה. וכמש"כ רמ"ד וואלי (יוסע עמוד קי"ג):

"והנה כבר ידוע: שאינו זוכה אל המלכות [= השכינה וגופה ארץ ישראל] - אלא מי שמכה את החצונים המתאחזים בה וירחיק מטאתה משוליה".

◆

שישראל יכנסו לארץ ישראל - וימשיכו עליה אורות קוב"ה

ב.]. שישראל ממשכים על ארץ ישראל את אור קוב"ה השורה עליהם - ע"י שישראל נכנסים אליה.

ונבאר:

כתוב (ישעיהו ס, טא): "ועמך קלם צדיקים לעולם יירשו ארץ" כלומר שכיוון שעם ישראל הם צדיקים, לכן הם יירשו ארץ.

וביאור הדברים, שכנגד קוב"ה שלמעלה - יש את עם ישראל למטה, וזהו "ועמך קלם צדיקים" - שעם ישראל מייצגים את הקב"ה שנקרא (משלי י, כה) 'וצדיק יסוד עולם' (זוהר לך לך, גא, א) 'ואלמות נחמ"ל נכדים, עמוד קכד).

וכנגד השכינה שלמעלה - יש את ארץ ישראל גוף השכינה - שהרי "הארץ הנבחרת איהי גופא דשכינתא ממש" (רמ"ד וואלי נלאשית, ג, טכ"א).

ולכן "לעולם יירשו ארץ" - שכמו שהקב"ה הצדיק הוא בעל השכינה, כך עם ישראל ש"כולם צדיקים" יורשים את ארץ ישראל שמיצגת את השכינה (ענין זוה"ק למור דף ג).

◆

ועפ"י"ז מובן מה שכתוב (ישעיהו סב, ה) 'כי יבעל בחור בתולה יבעלוף בנין' ומשמש חתן על פלה ישיש עלוף אלקיה'.

וביאר רמ"ד וואלי (עמ זוליס, עמ טקיס, עמוד יח):

"כי הארץ עצמה היא סוד הנק' דז"א [=השכינה], וישראל הבאים אליה הם סוד הזעיר דאתי לותה לאיזווגא בהדה [=קוב"ה המתחיד עם השכינה, ומשפיע עליה את אורותיו] - כבעול בחור בתולה יבעלוף בנין, כמשמש חתן על כלה ישיש עליון אלקיה'."

כלומר, מכיון ש"באיתערוות דלתתא איתער לעילא" [= בהתעוררות שלמטה - מתעוררים הדברים למעלה] - לכן כשעם ישראל שמיצגים את קוב"ה, נכנסים לארץ ישראל גוף השכינה - הם מעוררים שאורות קוב"ה יכנסו לארץ ישראל ויבנו אותה. וכמו שכתב רמ"ד וואלי בביאורו ליחזקאל (לג, עמ' טל"ז):

"ולפי שהעבודה מסורה לישראל שהם קרואים אדם, כדי להמשיך את השפע מן האד"ם העליון רזא דשם מ"ה [אורות קוב"ה] - על האדמה הקדושה המקבלת ממנו [השכינה], לפיכך כתיב 'והרבותי עליכם אדם כל בית ישראל כלה' שמשמע כל השרשים הקדושים וכל הניצוצות שלהם [אורות קוב"ה] השרשים עליהם [ישונו למקומן, ועל ידיהם 'ונושבו הערים והחברות בתנינה'"]

ועוד כתב רמ"ד וואלי על הפסוק (יוסע כה, א): 'וְאַתָּה אֶת אֲבִיבֶיךָ אֶת אֲבִיבֶיךָ מְעַבְרֵךְ הִקְרָה נְאוֹלָף אוֹתוֹ כָּל אֲרָץ כְּנָעַן'.

וביאר רמ"ד וואלי (יוסע, עמוד טל"ט):

"סוד החסד שנתפשט בכל דרגין דנוק' כדי לתקנה'."

כלומר, שע"י שאברהם אבינו הלך בארץ ישראל - ע"י"ז אורות החסד של קוב"ה" ששורים על אברהם - הושפעו על ארץ ישראל גוף השכינה, ותיקנו אותה.

◆

המשך בעמוד הבא

נבואות ה' לאחרית הימים

"קִיבוּץ גְלוּיוֹת" - בדרך הטבע

[וההוכחה שהוא מהשי"ת - וְגַאֲלוּ מִיַּד חֶזֶק מִמֶּנּוּ"]

וגם אח"כ כאשר הגויים הגדולים והעצומים זוממים לגרשם מן הארץ – עם כל זה וְיִשְׁבּוּ לְכַטַּח פְּלָם] – עם ישראל יושב לבטח. ועמ"ש"כ מן הגאון ר' יחזקאל סרנא במכתב מתאריך ניסן תשט"ז (ליות יחזקאל ח"ב עמ' שג – שנה):

"... כי הלא עומדים אנו על הר געש והסכנה איומה, כי כל הגויים הקרובים וגם הרחוקים, האויבים בנפש, וגם אלה הנראים כידידים - סבבוננו, וכולם עומדים על דמינו, ולא קמים ולא זעים ואינם נוקפים באצבע לעזרנו, ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, ודוקא פה על החר געש, אין פחד ואין בהלה, והחיים הולכים במסלולם..." [1].

וא"כ לא יתכן שעם ישראל יצאו מתוך העמים בכוחותיהם הטבעיים, אלא "היא מעמים הוצאה" – לא מעצמה, אלא בידי השי"ת. וממילא מלחמת גוג ומגוג בישיבת ישראל בארצם – היא חוצפא כלפי שמיא, ומרידה בהקב"ה.

ולכן אומר הפסוק בהמשך (פסוק י) וְהָיָה בְיָמֵינוּ יְעֹלוּ דְבָרִים עַל לִבְבְּךָ וְתִשְׁבֶּת מִתְּשֻׁבַת רַעְיָה. ופירש"י: "מחשבת רעה – להלחם כנגדי".

ההוכחה שה' קִיבוּץ גְלוּיוֹת" מהשי"ת – בא מתוך הבנה מעמיקה, ולא מנבואה מופתים

א"כ, מדברי הנביא מוכח, שגוג ומגוג אשר מגיע להילחם לאחר קיבוץ גלויות – זה עדיין בזמן שאין נבואה ולא נעשו אותות ומופתים מחוץ לדרך הטבע, שהרי הנביא אינו אומר לגוג: כיצד אתה מעיז פניך להילחם בישראל לאחר שהקב"ה אמר בנבואה מפורשת שהוא זה שמוציא את עמו ומקיים בו "קיבוץ גלויות", או: כיצד נלחמת בעם ישראל לאחר שראית את עמוד הענן והאש שהלך לפניכם, וכיצד הים נבקע לפניכם וכל כיוצא ב"ב.

אלא ההוכחה היחידה על כך שהקיבוץ גלויות הוא רצון ה', היא מתוך ההבנה המעמיקה, ש"פי פדה ה' את יעקב וגאֵלוּ מִיַּד חֶזֶק מִמֶּנּוּ", וממילא "היה לך לשום על לב שהיא מעמים חזקים הוצאה, והמוציאה מן העמים לא יעזבנה בידך".

¹ וראה בגליון "שלמים בציון" [מתורתו של הגר"צ פלמן זצוק"ל שבימים אלו חל יום הארצייט שלו – י"ב שבט] בא תשע"ט:

והנה בפסוק בירמיה (פסוק ט) כתוב, "שה פזורה ישראל", כלל ישראל נמשלו לשה. המשל בזה הוא לשה קטן בין שבעים זאבים רעבים אשר רוצים לטרף ולאכול את השה, ולכאורה בדרך הטבע אין שום אפשרות לכוזה שה קטן וחלוש להנצל ולשרוד מידי הזאבים הטרופים הללו. אבל מה קרה למעשה הזאבים התחילו לריב ולהתקוטט אחד עם חברו מי זוכה לאכול את השה, המריבה גדלה וגדלה, ובסופו של יום נהרגו בריב חמישים זאבים, חמש עשרה נפצעו קשה, חמש נפצעו קל עם שברים בינוניים, והשה הקטן נותר שלם!

כך האומות עומדים עלינו כלותינו, ובדרך הטבע אין שום אפשרות להינצל מידם, ומה הקב"ה עושה (ספסכתי מצרים במצרים" מטיל מריבה ומלחמה בין האומות וכך הם טרודים במלחמתם וכלל ישראל ניצל.

ומרן בעל הקהילות יעקב זצ"ל אמר את זה בשעתו על אירן ועירק שכל אחד הכריז שרוצה לעלות לירושלים למלחמה ולהרוג את כל כלל ישראל, מה עשה הקב"ה עשה מחלוקת ביניהם על הנפט ועל הכרזת והם התעסקו ונלחמו זה עם זה ונהרגו מאות גויים, ולמעשה כלל ישראל ניצל. גדול הוא הרועה שמצילם".

המשך מעמוד הקודם

וזהו שכתוב (ישעיהו ס"ו, ה) "פי יבעל בַּחֹר בְּתוּלָה יִבְעֹלוּ בְּנֵיךָ" – כאשר עם ישראל יבואו לארץ ישראל, ויתחדו עמה כחתן עם כלה – בזה הם מעוררים ב"איתערותא דלתתא" את ה"איתערותא דלעילא" – ש"ומשלוש חתן על פלה ישיש עלון אלתה" – שגם אורות קוב"ה יושפעו עליה.

וכמו שאמרנו חז"ל (זוסיק וקלא טו, ק"ג):

דא"ר יודאי א"ר ייסא: נשבע הקדוש ברוך הוא שלא יכנס בירושלם דלעילא – עד שיכנסו ישראל בירושלם דלתתא. ע"כ.

וענין זה שעם ישראל ישיפעו את אורות קוב"ה השורים עליהם – על השכינה וגופה א"י, – הוא תנאי כדי שיזכו לארץ ישראל, וכמ"ש רמ"ד וואלי על הפסוק (נבלסית ט, ג) "גור בַּאֲרֶץ הַזֹּאת... פי לך ולזרעך אָמֵן אֵת פֶּל הַאֲרָצָה הָאֵל... (ו) וְהַרְבִּיתִי אֵת זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזֶרְעֶךָ אֵת פֶּל הַאֲרָצָה הָאֵל". וכתב רמ"ד (נבלסית ח"ב, עמ' טע"ז): "וְהַרְבִּיתִי אֵת זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם... ומה צורך לכפול [ונתתי לזרעך את פל הארצות האל]". [מאחר שכבר אמר בפסוק הקודם "פי לך ולזרעך אָמֵן אֵת פֶּל הַאֲרָצָה הָאֵל"].

דע כי הטעם לרמוז, שלא יזכו לירושלם הארץ אלא כשהיה מרובים ככוכבי השמים.

כי אז שמחה הארץ לקראתם, שהרי ... נתמלאהן כנגדם מן הניצוצות הקדושות [אורות קוב"ה].

"מילה ופריעה" – תנאי לזכות לארץ ישראל

ולאחר שהקדמנו את שתי ההקדמות – מעתה נחזור לנושא "מילה ופריעה":

שהנה כמו שבשביל לזכות לא"י – צריך שני תנאים: א. להכרית מא"י את הגויים שהם עלת הארץ. ב. ולהמשיך עליה אורות קוב"ה השורים על עם ישראל. וכנ"ל.

כנגד זה שבביל לזכות לארץ ישראל – צריך ג"כ שני דברים בתיקון המילה – המקבילים לשני הדברים הללו:

א. "מילה" – להכרית את הערלה, שהיא "איתערותא דלתתא" שמעוררת את ה"איתערותא דלעילא" – שה' יכרית את הסט"א הדבוקה בשכינה, וכמו שאמרנו (זוסיק

חזיע טו, ק"ג):

"שְׁהָרִי בְּאוֹתוֹ הַזֶּמֶן שֶׁמִתְכַּנְּסִים הָעַם הַקְּדוֹשׁ לְהַעֲבִיר אוֹתָהּ הָעֵרְלָה מִלִּפְנֵי הַבְּרִית - הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכַנֵּס אֵת כָּל הַפְּמִלְיָא שְׁלוֹ וּמְתַקְּלָא וְזֵאֵי לְהַעֲבִיר אֵת אוֹתָהּ הָעֵרְלָה לְמַעַל מִלִּפְנֵי בְרִית הַקְּדוֹשׁ, שְׁהָרִי כָּל הַמַּעֲשִׂים שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים לְמַשָּׂה, מְעוֹרְרִים מַעֲשֵׂה לְמַעַל. וּבְאוֹתוֹ זֶמֶן נִתְּתִית אוֹתָהּ הָעֵרְלָה מִכָּל הָעַם הַקְּדוֹשׁ לְמַעַל".

וממילא המילה היא תיקון וטהרת השכינה וכנ"ל, ואז זוכים לארץ ישראל [וזהו כנגד מה שישראל מכריתים את ערלת הגויים מארץ ישראל].

ב. "פריעה" – שהיא מגלה את אורות קוב"ה שיצאו ויאירו לשכינה וגופה ארץ ישראל, וכמו שאמרנו (זוסיק ט"ז, ק"ג):

"בֵּא רְאֵה, כְּשֶׁנִּכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ, נִכְנְסוּ מֵהוּלִים וְנִפְרְעוּ (כי יהושע מל ופרע בגלגל - את כל אשר נולדו במדבר קודם שנכנסו לארץ ישראל), וְמָה כְּתוּב [בארץ ישראל]? (דברים ח) אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכַּנְתָּ תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם. מֵה זֶה בְּמִסְכַּנְתָּ? לֶחֶם עֲנִי. לְמָה נִקְרָא לֶחֶם עֲנִי? מִשּׁוֹם שֶׁהַלִּבְּנָה עוֹמֶדֶת בְּפִגְמִתָּהּ וְלֹא מִתְבָּרַכַת מִן הַשָּׁמַשׁ, וְלֹא מוֹאֲרַת מִן הַשָּׁמֶשׁ [שבמצירים – שעם ישראל עשו מילה ללא פריעה, אזי השכינה שנמשלה ללבנה – לא נתברכה מאורות קוב"ה שנמשל לשמש]... מָה הַטַּעַם? מִשּׁוֹם שֶׁלֹּא נִפְרְעוּ. אֲבָל כָּאֵן [בביאתם לארץ ישראל] שֶׁנִּמְלְלוּ יִשְׂרָאֵל וְנִפְרְעוּ - לֹא תִחַסַר כָּל בְּהַמְּנוּחָה [שלא יחסר בה בארץ ישראל - שפע קוב"ה הנקרא "כל"], וְעַל זֶה לֹא בְּמִסְכַּנְתָּ תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם. מָה הַטַּעַם? מִשּׁוֹם שֶׁלֹּא תִחַסַר כָּ"ל בְּהַ. כְּמוֹ שֶׁחֲסָרוּ לָהּ בְּמִצְרַיִם.

[וזהו כנגד מה שישראל נכנסים לארץ ישראל, וממשיכים עליה את אורות קוב"ה].

'צדיקים יירשו ארץ' – מקיימי מצות "פריעה"

וזהו שאומר הוזהר שפתחנו בו, שדווקא דור יהושע שעשו פריעה, וזכו לאורות קוב"ה – וממילא הם המשיכו את אורות קוב"ה לארץ ישראל – הם אלו אשר זכו ליכנס לארץ ישראל.

והם הנקראים "צדיקים" על שם ששורה עליהם אורו של קוב"ה – שנקרא 'צדיק יסוד עולם', ולכן עליהם נאמר (ישעיהו ס) 'עמף פלם צדיקים לעולם יירשו ארץ'.

מדברי רבותינו

ליקוט מדברי רבותינו על שיבת ישראל לארצם - חלק ז
מון הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצוק"ל¹

ישראל, שעל ידן ובכחה הגיע עם ישראל למעמד הזה של חידוש שלטונו העצמי וחרותו המדינית. רבה היא הסכנה להתנשקות ביסודות החיים והקיום של העם על ידי מוסדות המדינה, ואת הסכנה הזו ואת החתירה הזו נגד אשיות קיום העם - חזו וראו מבעוד מועד, והגבירו את החשש ואת

הפחד מקום המדינה.

אף על פי כן עלץ ורחב לבו... כי בתמימות לבו ובצדקת נפשו, ביושר שכלו ובצלילות דעתו, הבין וידע כי תמורה כבירה זו במעמד העם ובגורלו אינה יכולה להתחולל על פי מקרה וללא הכוונה מיוחדת של ההשגחה ורצון הבורא המפורש. הנסים הגלויים ונפלאות הבורא שליו את כל המערכה, הם העדים וההוכחה המוחשית כי מאורע זה אינו פרי המקרה אלא תוצאת יסוד של יד ההשגחה העליונה. וכמו שאמר עזרא הסופר (עזרא ט, טו) ה' א-להי ישראל צדיק אתה כי נשארנו פליטה, וכפי הנאמר (שנדיה ח, יז): 'ובהר ציון תהיה פליטה', כי הקב"ה הותיר את פליטת ישראל כדי שיהיה לה קיום ויסוד חיים בהר ציון.

אולאה בחסד - ולא לפי המעשים

[המשך המאמר הנ"ל]:

דרכי ההשגחה הם רבים ועמוקים ואין בינת אנוש יכולה ומסוגלה להשיגם, אין הדור הזה יכול להבין ולחדור לסוד החזון משום מה זכה דוקא הוא לגאולה וישועה, ודאי שלא צדקתו ויושר דרכיו הכריעו את הכף, אבל הקב"ה צפה וראה כי גאולת ישראל בדור הזה היא הכרחית, כדי שלא תבוא עליו חלילה כליה, הישועה של הדור הזה אינה אם כן גאולה של זכות, אלא פדות ורווח בחסד.

יסוד לרעיון כי גאולה יכולה לבורא לישראל לא משום צדקת מעשיהם אלא משום חסד הקב"ה כדי לא לללות את קיומם, אנו מוצאים בספר מלכים ב' (יד, כה) "הוא - ירבעם בן יואש - השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה, כי ראה ה' את עני ישראל מרה מאד ואפס עצור ואפס עזוב ואין עוזר לישראל ולא דבר ה' למחות את שם ישראל מתחת השמים, ויושיעם ביד ירבעם בן יואש".

אף על פי שירבעם בן יואש עשה את הרע בעיני ה', ככל מעשי ירבעם בן נבט, כפי שהספוקים מעידים עליו, בכל זאת באה על ידו גאולה לישראל. וזאת משום "כי ראה ה' את עני ישראל ואפס עצור ואפס עזוב ואין עוזר לישראל. ולא דבר ה' למחות את שם ישראל מתחת השמים". כי חסדי ה' גדולים ונאמנים הם, ובכל דור ודור הוא צופה ושוקל את קיום ישראל והיותו עם. ובזמן שנשקפת סכנה לקיומו, בזמן שרבו הוא החשש כי זכרו עלול להיות נמחה מתחת שמי ה', הוא מחיש להם גאולה בחסד.³

אלא שיחד עם הכרה בחסד ה' - יש לעשות את כל המאמצים כי נהיה ראויים לגאולה זו מתוך זכות ומעשים.

ואכן זקן גאון הדור הזה יודע במלוא העוז והתוקף לעמוד על משמר התורה והיהדות. בכל דבר שנשקפת סכנה לקיומה של היהדות הנאמנה, היהו נחלץ הראשון להזעיק ולהדריך, לתבוע ולעורר כדי לבטל את הסכנה ולהרחיק את גזירת האיום... (שער לאוהב עמי רמה-ה; בדרך עץ החיים ח"ב עמ' 527).

ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש'

היה זה בימי מלחמת השחרור, הלגיון הערבי הפגז את ירושלים ללא הרף, ובין הנפגעים היה אף רבנו שנפצע קשה באחת ההפגזות. יסוריו היו גדולים ביותר אולם הוא לא נאנח.

פעם בא לבקר ליד מיטת חוליו רבי שלמה זלמן ברא"י פרוש, ומשראה את סבלו ויסוריו של גדול הדור נמלטה מפיו אנחה.

פנה אז אליו רבנו ואמר לו: הנה בעז"ה בקרוב תתגשם נבואת הנביא (שנדיה ח, יז): 'ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש'.

והוסיף ואמר, היה זה לפני מלחמת העולם השנייה. ישב פעם מרן החפץ חיים ולידו תלמידו הגדול רבי אלחנן וסרמן. נאנח החפץ חיים ואמר: אני רואה עננים שחורים אשר מתקדרים על שמי אירופה, סכנה נוראה מרחפת על כלל ישראל. נחרד רבי אלחנן וסרמן ושאל ומה יהיה? השיב לו החפץ חיים ואמר: 'ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש'.

הוסיף רבי אלחנן ושאל, הרי שם בא"י מתגברים החילוניים, מורדי אור התורה. ענה לו רבי ישראל הכהן מרדין בעל הר"ח ואמר: 'והיה קדש' הנביא כאן משתמש ב-וי"ו ההיפוך, על מנת להשמיענו שבסופו של דבר תהיה בא"י מהפיכה רוחנית לקדושה ולטהרה, 'ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש'. (בדרך עץ החיים ח"ב עמ' 526).

החרדית בארץ ישראל, ועל אשר כוננו ידיו את 'ועד השיבות' יחד עם מרן הגר"ז סורוצקין זצוק"ל ושאר גדולי ישראל.

הגאון רבי ראובן כץ זצוק"ל היה תלמידו חביבו של מרן הגרא"ז מלצר זצוק"ל מתקופת סלוצק.

כאשר כיהן הגר"ר כראש ישיבת לומז'ה בפתח תקוה אמר הגרא"ז לתלמידו וכן ביתו רבי יצחק אפשטיין: אתה נוסע לת"א הריני מציע לך לנסוע גם לפתח תקוה ולבקר שם אצל רבי ראובן כץ, כדאי לך לשוחח איתו ולאו דוקא בלמוד, תשמע מפיו ספורים ומעשים אשר מתוכם תלמד את חכמת החיים (בדרך עץ החיים ח"א עמ' 114).

בזמן הכנסיה הגדולה של אגודת ישראל, ביקשו הגרא"ז שייסע לשם ושם ייצג את דעתו בענין השאלות העומדות על הפרק, כאשר הוא פונה אליו במילים: מע"כ י"ד"נ הגאון הגדול מו"ה ראובן כץ שליט"א הגאב"ד פתח תקוה יצ"ו

שלו וברכה באה"ר הנני בזה לכתוב לו דברים אחדים, שגם דעתי שהדר"ג בהיותו קרוב יסע למארינבד על הכנסי, ושם יתראה עם ראשי אגווי האגודה, ולבא עמם בדברים...³ אותם דברים הובאו ג"כ בגליון 54, ב"מדברי רבותינו" - מרן הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצוק"ל, מפי תלמידו הגאון רבי צבי דרבקין שליט"א.

בימי מלחמת העולם השנייה סיפר רבנו שבעת ביקורו אצל החפץ חיים בשנת תר"צ - שנים אחדות לפני פרוץ המלחמה, אמר לו הסבא קדישא בזה"ל: הולכת וקרבה מלחמה שניה אשר תבעיר את כל העולם. המלחמה הראשונה תהיה לעומתה כמשחק ילדים.

נזדעזע רבנו ושאל: ומה יהיה?

השיב לו הח"ח בפסקו: 'אגנות על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי' (שנדיה ח, לה).

[לב אליהו כרך ג' עמוד קע"ב. כפי שרשם הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל, אשר שמע את הדברים הללו מפי רבנו] (בדרך עץ החיים ח"ב עמוד 527).

יבא הנס מכל מקום

כשנה לאחר שאושפזו רבנו ורעייתו בבית החולים עקב פציעתם מפגזי האויב על ירושלים, בקר אצלו רבי בן ציון ברוק. כאשר דיברו על הניסים שהיו בזמן הקמת המדינה ועל מנהיגיה אמר רבנו:

הגמרא (מעילה י, ט) מספרת על גזירות שגזרה המלכות על ישראל, והלך רבי שמעון בר יוחאי תוך סכנת נפשות לבטל את הגזירות. בדרך יצא לקראתו שד והציע את עזרתו בביטול גזרת המלכות, בכה רבי שמעון ואמר: 'שפחה של בית אבא [הגר המצריט שפחת אברהם אבינו] נזדמן לה מלאך שלש פעמים ואני לא פעם אחת, יבא הנס מכל מקום'.

ולו יהא הנס באמצעותו של שד... העיקר שיהיה הנס, כך אמר רבנו בנושא בו דברו... (בדרך עץ החיים ח"ב עמוד 526).

אם בעיני יפלא נאם ה' - הענין מופלא, אבל הינו עובדה קיימת

ועוד אמר אז רבנו: הרבי זצ"ל (הגא"צ) אמר פעם על אודות שיבת ציון, כיצד זה יתכן שעכשיו רואים את תחילת חזרת ישראל לארצו, ואילו בדורות קודמים בימים של גדולי עולם לא זכו לכך. והשיב הרבי וענה, כבר אמר הנביא (זכריה ח, ט) 'כה אמר ה' אלוקים צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם, גם בעיני יפלא נאם ה' אלוקים צבאות, הענין מופלא, אבל הינו עובדה קיימת [מפי הגאון רבי בן ציון ברוק ראש ישיבת נוהבדרוק בירושלים] (סס).

הקדוש ברוך הוא לא קבצנו כאן כדי להשמידנו

בימי המצור על ירושלים - יום אחד לפני שנפצע, החלה הפגזה כבדה, אותה שעה ישבו בביתו מספר אנשים, אמר להם אז רבנו:

'הקב"ה לא קבצנו כאן כדי להשמידנו'. לאחר מכן הוסיף ואמר: 'מה גדלו חסדי ה' שנתן לצעירים שהתרחקו מן היהדות את הזכות הגדולה של מסירות נפש' (סס).

זכינו - אחרי כאלפיים שנות גלות מרה - לחזות בשיבת בניס בונים לגבולם

ב'קריאה נאמנה', כתב הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל: '... הבה נתבונן ונכיר את התפקיד הגדול המוטל עלינו לעת כזאת, אשר זכינו - אחרי כאלפיים שנות גלות מרה - לחזות בשיבת בניס בונים לגבולם בממדים ענקיים, והתגשמות יעודי הנביא ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל'. (יזקן כס יצ"ו חלק ה. בתחילת הספר).

תמורה כבירה זו במעמד העם ובגורלו, עם הניסים והנפלאות שהתלוו אליה - אינה יכולה להתחולל ללא רצון הבורא המפורש

הגאון רבי ראובן כץ זצ"ל, רבה של העיר פתח תקוה, כותב בספרו 'שער ראובן'

בפרק 'זקן גאון הדור' [אשר מתחיל בעמוד רל"ט שם כתב: 'זקן הדור וגאון הדור בתקופה הזאת הוא מו"ה הגאון הגדול האמיתי פאר הדור מרן איסר זלמן מלצר שליט"א, ראש ישיבת סלוצק ו"מ ראשי של ישיבת עץ חיים' ושם באות ה' (עמוד למה-ה) כתב]:

'רבינו מנחם היראים והשלמים פחדו ורעדו מיסוד המדינה, בחששם שרוח הכפירה וההפקרות מעול תורה ומצוות תשלוט בה. ואכן חרדת לב זו לא היתה לשוא, גדול ועצום הוא המאבק של היהדות הדתית כדי להדריך את הממשלה ולנחותה בדרך אמת של מורשת

¹ רוב ככל הדברים, מלוקטים מתוך הספר 'בדרך עץ החיים' על מרן הגרא"ז מלצר זצוק"ל, אשר יצא על ידי נכדו הרה"ג ר' ידעאל מלצר שליט"א, בהסכמות מרנן ורבנן: מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצוק"ל, מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצוק"ל, מרן הגאון רבי מייכל יהודה ליפנקוביץ זצוק"ל.

² בתמונה מימין: הגר"ר כץ שכיהן כראש ישיבת לומז'ה, בסידור קידושין לתלמיד ישיבתו - מרן שר התורה הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א. מאחוריו נראה מרן בעל הקהילות יעקב זיע"א.

[במכתב מ"ג אייר תש"ד - שנשלח מיישיבת לומז'ה להנהלת 'קהילות' בירושלים - כותב הגאון ר' ראובן כץ זצוק"ל על תלמידו הגר"ח קנייבסקי שליט"א שהיה אז בן 46: "שקדן נפלא, בעל תפיסה מהירה, בקי לפחות בשלשה סדרים בגמרא, ידיעה יסודית ומעמיקה בראשונים ואחרונים". ("הרבנית" בת שבע קנייבסקי ע"ה. עמוד 227)].

התמונה הובאה במוסף יחד נאמן חיי שרה תשע"ג, לרגל הוצאת הספר המגולל את פרשיית חייו העמוסה של בעל 'דגל ראובן' הגאון רבי ראובן כץ זצוק"ל, על קשריו ומעמדו הרם בעיני כל גדולי דורו - מרנן החפץ חיים, הגר"ח ערוד ינסקי, הגר"ש שקופ, הגר"א וסרמן, הגר"ב ליבוביץ, הגר"ל חסמן, הגרא"י פינקל זצוק"ל וכו', על גדולתו בתורה ועבודת ה' המיוחדת שלו, ועל מעורבותו בהקמת תשתיותיה ויסודותיה של היהדות